

Családtámogatási rendszer és a családok helyzete

Gábos András

1. Bevezetés

A családtámogatások azon jóléti ellátások közé tartoznak (az oktatási és a gyermek-egészségügyi programokkal együtt), melyek az aktív generációktól a fiatal inaktívok felé, pontosabban az aktívokon belül a gyermektelenektől a gyermekesek felé irányulnak, a jogosultság egyértelműen a gyermekhez kapcsolható. Családtámogatáson szűkebb értelemben csak készpénzes támogatásokat értünk, tágabb értelemben viszont ide sorolhatjuk a természetbeni juttatásokat és a gyermekgondozó intézményhálózatot (bölcsőde, óvoda), más gyermekjóléti szolgáltatásokat, vagy az adórendszer bizonyos jellemzőit is.

A közbeszéd a családtámogatásokat elsősorban a gyermekszegénység enyhítésével összefüggésben tárgyalja, és gyakran egyedüli szempontként jeleníti azt meg a hatásosság értékelésekor. A családtámogatási rendszer azonban inkább tekinthető közösségi (tehát a társadalom által, adókból finanszírozott és nagymértékben a társadalom számára megtérülő) emberi tőke-beruházásnak, mint egyszerűen a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem eszközének. Ebben a tágabb összefüggésben, a családtámogatások – bár minden esetben csak hozzájárulnak, és nem is a legjelentősebb mértékben a folyamatokhoz – négy módon is segíthetik az emberi tőke-felhalmozást. Egyrészt, (1) növelik a gyermekek, tehát a jövőbeli adó- és járulékfizető generációhoz tartozók számát, akik a gazdaság munkaerő-utánpótlását jelentik. Másrészt, (2) a gyermeknevelés és a munkavállalás összeegyeztetésének elősegítésével csökkentik az anya emberi tőke-veszteségét, hiszen a gyermeknevelésre fordított idő erodálja a munkaerőpiacon is hasznosítható tudást és készségeket. Harmadszor, (3) egy különösen fontos időszakban hatnak a gyermekek kognitív és érzelmi fejlődésére, és ezen keresztül felnőttkori teljesítményükre. Végül pedig, (4) segíthetik a gyermekek emberi tőke-felhalmozását azokban a családokban, melyek erre nem, vagy csak korlátozottan képesek, akár a felhalmozáshoz szükséges anyagi források, akár a szülők ehhez szükséges emberi, kulturális vagy társadalmi tőkájének hiánya miatt. Más szavakkal, a családtámogatások – más programok, elsősorban az oktatás mellett – hozzájárulhatnak a szegénység generációs

átörökítésének megtöréséhez. E négy terület jól elkülönül ugyan, ám a köztük lévő átváltási hatások, a döntések egyidejűsége, és a hatásmechanizmusok összetettsége miatt egyben össze is kapcsolódnak. Amennyiben tehát a rendszerben változás történik, az mindegyik területen kifejti hatását – függetlenül a beavatkozás céljától.

Az alábbiakban mind a négy területtel foglalkozunk valamilyen módon. Először, az empirikus szakirodalom segítségével, röviden bemutatjuk a négy terület között lehetséges kapcsolatokat és a családtámogatások szerepét. Ezt követően röviden bemutatjuk a magyar családtámogatási rendszer fontosabb változásait az elmúlt időszakban, majd a TÁRKI legutóbbi háztartásvizsgálatainak adatait felhasználva megvizsgáljuk az ellátások szerepét a háztartások jövedelmei között, azok rétegeloszlását, valamint a gyermekszegénység enyhítésében játszott szerepét. A tanulmányt összefoglaló zárja.

2. Termékenység, munkavállalás, a gyermek szegénysége és felnőttkori teljesítménye

A *gyermekvállalás* és az *anya munkavállalása* közötti negatív kapcsolat több megközelítés szerint is fennáll. A mikroökonómiai modellek a háztartáson belüli munkamegosztás és a felnőtt háztartástagok erőforrás-allokációjának következményeként jelzik előre ezt a negatív kapcsolatot (Becker 1981, Apps–Rees 2001). A szociológiai (pl. Blyton *et al.* 2006; Crompton–Lyonette 2006; Reynolds 2004; Tijdens 2002) és a foglalkozás-pszichológiai (pl. Barnett–Lundgren 1998; Greenhaus–Beutell 1985; Rijswijk *et al.* 2004) megközelítés elsősorban a munka-család egyensúly (*work-life balance*) kérdéskörén keresztül közelít a kapcsolathoz. A munka és a család egyensúlyának hiányát ez az irodalom olyan mechanizmusokkal hozza összefüggésbe, mint a szerepkonfliktus vagy az idő, mint erőforrás korlátossága miatt kialakuló túlterheltség.

A női foglalkoztatottság és a termékenység kapcsolatának előjeléről vita folyik a szakirodalomban. A kutatók egy része keresztmetszeti és makroszintű adatokra épülő korrelációs számítások alapján amellet érvel, hogy az elmélet alapján várt negatív kapcsolat az 1980-as évek végétől kezdődően megfordult. (Lásd Ahn–Mira (2002), Rindfuss–Guzzo–Morgan (2000), Del Boca *et al.* (2003), d’Addio–d’Ercole (2005).) Az alternatív – aggregált adatok idősor-elemzésével, valamint egyéni adatok vizsgálatával nyert, és ilyen módon meggyőzőbb – empirikus eredmények szerint a kapcsolat ereje csökkent ugyan a vizsgált időszakban, de továbbra is negatív (Engelhardt–Kögel–Prskawetz 2001; Engelhardt–Prskawetz 2002; Kögel 2004, 2006). A változá-

sok tehát semmiképpen sem interpretálhatóak úgy, mintha az anya munkavállalása és a gyermekvállalás közötti ok-okozati kapcsolat megváltozott volna.

A kapcsolat erejének csökkenésében jelentős szerepe van a jóléti programoknak, mindenekelőtt a szülési szabadság intézményében bekövetkező változásoknak, a háztartáson kívüli gyermekgondozás bővülésének, valamint a rugalmas munkavállalási formáknak, elsősorban a részmunkaidős munkavállalásnak (Waldfoegel–Higuchi–Abe 1999; Apps–Rees 2001; Del Boca *et al.* 2003; Jaumotte 2003). Általában elmondható, hogy a természetbeni ellátások, akárcsak a részmunkaidős állások elérhetősége, pozitívan hatnak a gyermekvállalás és a munkavállalás konfliktusára. A nem munkaviszonyhoz kötött ellátások viszont növelik a munkaerőpiacon kívül megszerzhető jövedelmet, és így a termékenység növelésével párhuzamosan csökkentik a nők munkakínálatát. Apps és Rees (2001) modellezése szerint azon országokat, melyek inkább az egyéni adózást preferálják a közös adózással szemben, valamint az otthoni gyermeknevelés alternatíváit támogatják a kesszpénzes támogatásokkal szemben, nagyobb valószínűséggel jellemzi egyszerre magas női foglalkoztatottság és (relatív) magas termékenység. Ami a gyermekvállalásra gyakorolt hatást illeti, családtámogatási rendszer pénzügyi ellátásaiból képzett változók rendszerint szignifikáns és mindig pozitív kapcsolatot mutattak a termékenységi magatartás változóival.¹

A szakirodalomban nagyfokú egyetértés van abban, hogy a *szegénység* okai rendkívül összetettek, de a szülők – így az *anya* – *foglalkoztatottsága* és *iskolázottsága* e tekintetben a fő meghatározók közé tartoznak (Bradbury–Jäntti 2001; Solera 2001; Chen–Corak 2005; Whiteford–Adema 2007; McKernan–Ratcliffe 2002).² Más kutatási eredmények árnyalják ezt a képet. Miközben a jelzett összefüggés egyértelműen fennáll, a szegény gyermekek jelentős számban élnek olyan háztartásban, ahol legalább az egyik szülő foglalkoztatott (*in-work poverty*). Whiteford és Adema (2007) szerint a teljesen munkanélküli háztartásokban a szegény gyermekek 20–60%-a él. A szegénységi kockázat ez esetben az egyszülős és az egykeresős háztartásokban élő gyermekek körében a legmagasabb (Bardone–Guio 2005). A magyarországi adatok elemzése során is arra a következtetésre juthatunk, hogy a szegénység, és így a gyermekek alacsony jövedelmének meghatározói közül a szülők, de mindenekelőtt az apa humán tőkéje (iskolázottsága és munkaerő-piaci helyzete) tűnik a legfontosabbnak. A demográfiai, háztartásszerkezeti változók

¹ A téma empirikus irodalmának összegzését adja Gauthier és Hatzius (1997), Sleebos (2003), Del Boca *et al.* (2003), d'Addio és d'Ercole (2005), valamint Björklund (2007). Magyarországi adatokon készített elemzést Gábos, Gál és Kézdi (2008).

² Lásd még Micklewright–Stewart (1999), Hoelscher (2004), Frazer–Marlier (2007), Gábos (2007), UNICEF (2007), EU (2008), valamint Tóth (szerk. 2008).

hatása e tekintetben valamelyest korlátozottabbnak mutatkozik (Gábos–Szi-vós 2006).

A szülők, elsősorban az *anya munkavállalása* és a *gyermek érzelmi*, illetve *kognitív fejlődése* közötti kapcsolat nem írható le egyszerűen. Legalább kétféle, ráadásul ellentétes irányú hatással kell számolnunk, amit tovább árnyal a hatások iskolázottság szerinti heterogenitása. Az anya korai munkavállalása több mechanizmuson keresztül is negatívan hathat a gyermek fejlődésére, felnőttkori teljesítményére. A munkaerő-piacra való korai visszatérés értelemszerűen csökkenti a szülőknek a gyermekük nevelésére fordított idejét. Ez különösen akkor jelenthet problémát, ha a háztartáson kívüli gyermeknevelés minősége lényegesen rosszabb, mint a szülői gondoskodásé. Arra számíthatunk viszont, hogy amennyiben a háztartáson kívüli gondozás minősége jó, akkor az az alacsonyabb jövedelmű családok gyermekeire nagyobb pozitív hatást gyakorol, mint a magas jövedelmű családok gyermekeire. A munka után gyermekkel eltöltött idő intenzitását, hatékonyságát csökkentheti a munkahelyi stressz (munka-család konfliktus). Kétségtelen, hogy a korai életszakaszban, a gyermek fejlődésének mind az azonnali, mind pedig a hosszú távú eredményeit tekintve, nagyon fontos az anya, a szülők folyamatos jelenléte, részvétele a gondozásban és nevelésben. Nem egyértelmű azonban, hogy milyen hosszú az – a gyermek kognitív és érzelmi fejlődése szempontjából – ideális periódus, amelyet az anya teljes egészében a gyermek gondozására, nevelésére kell fordítson. Az első év meghatározó jelentőségű, de a gyermek feltehetően hosszabb időszakra igényelné az anya folyamatos jelenlétét, mivel az intézményi gyermekgondozás egyik hozadékaként említhető társas érintkezéshez szükséges készségek a gyermekkor korai időszakában még hiányoznak.

Az *anya munkavállalása* növeli a háztartás rendelkezésre álló jövedelmét, mellyel csökkenti a család *szegénységi* kockázatát is. Ezzel több módon is pozitív hatással lehet a *gyermek fejlődésére*. Egyrészt, az anya munkavállalása növeli a gyermekre fordított emberi tőke-beruházásokat: az anya relatív jövedelmi helyzetének javulása várhatóan a gyermeke fordított kiadások növekedésével jár együtt (Del Boca *et al.* 2003). Másrészt, a hatások iskolázottság szerint heterogének lehetnek. Amennyiben növekszik az iskolázatlan anyák munkaerő-piaci részvétele, az összességében pozitív hatással lehet a gyermek emberi tőke-akkumulációjára, mert a pozitív jövedelemhatás felülírhatja a szülő involváltságát a gyermeknevelésben. A másik oldalról nézve viszont, az iskolázottabbak esetében a szülő jelenlétét csak magas színvonalú háztartáson kívüli gondozás ellensúlyozhatja. Mindezt figyelembe véve, azok a közösségi programok, melyek a szülő, elsősorban az anya munkavállalásán keresztül növelik a család rendelkezésére álló forrásokat – mind közvetlenül,

mind pedig lehetőséget teremtve ezzel az emberi tőke-beruházások végrehajtására – hatásosabbak lehetnek, mint a készpénzes támogatások. (Lásd pl. Bradbury–Jántii (2001); Solera (2001); Sutherland (2001); Del Boca *et al.* (2003); Whiteford–Adema (2007).)

3. A magyar családtámogatási rendszer

A magyar családtámogatási rendszer, a gyermekekhez kötött pénzbeli és természetbeni juttatások, szolgáltatások rendszere meglehetősen szerteágazó. A családtámogatások rendszerváltás utáni leírásáról több tanulmány is született, de ezek kizárólag a készpénzes ellátások (Gábos 2000; Ignits–Kapitány 2006) vagy azok egy részének elemzésére (Bálint–Köllő 2008) szorítkoztak. Az alábbiakban mi is a készpénzes ellátásokkal foglalkozunk, tehát nem törekszünk a rendszer teljes leírására, vagy az 1990 óta bekövetkezett változások listázására. Először a családtámogatási rendszerben 2006 óta bekövetkezett változásokat mutatjuk be röviden, majd azt követően a támogatásokra fordított makrokiadások alakulását követjük nyomon, megvizsgálva azok belső szerkezetét és súlyát a magyar jóléti rendszerben.

A magyar családtámogatási rendszer összetétele – a Bokros-csomagot közvetlenül követő időszak kivételével – továbbra is az 1990-es évek elején kialakult állapotot tükrözi. 2006. január 1-jétől azonban több lényeges változás is bekövetkezett a magyar családtámogatási rendszerben. A családi adókedvezmény és a rendszeres gyermekvédelmi támogatás súlya jelentősen csökkent, bár mindkét ellátás valamilyen formában megmaradt. A családi adókedvezményt ettől az időponttól csupán a három vagy több gyermeket nevelők kapják meg, meghatározott éves családi jövedelemig. Az összeg 2007-ben gyermekenként 4000 Ft, a jövedelemhatár pedig három gyermek esetében 6 millió Ft, majd gyermekenként 500 ezer Ft-tal növekszik egészen 8 millió Ft-ig. A rendszeres gyermekvédelmi támogatást a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény váltotta fel. Ez a juttatás továbbra is jövedelemvizsgálathoz kötött, és azoknak a családoknak folyósítható, ahol az egy főre jutó havi jövedelem összege nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 130%-át (2007-ben mintegy 35 ezer Ft-ot). Az új ellátás azonban már csak évente legfeljebb kétszer (júliusban és novemberben) folyósítható, összege 2007-ben 5000 Ft volt. Ezzel párhuzamosan a családi pótlék gyermekenkénti összege mintegy kétszeresére emelkedett, ami makroszinten, de az esetek többségében a háztartások szintjén is, kompenzálta az előző két ellátás átalakításakor kiesett forrásokat.

A gyermekneveléshez kapcsolódó pénzbeli ellátások átalakításán kívül egy jelentősebb változás is történt az anyasági támogatások közül a gyes (gyermekgondozási segély) esetében. Míg korábban az ellátás igénybevétele mellett, a gyermek legfeljebb másfél éves kora után, csak részmunkaidőben lehetett dolgozni, addig az új szabályok a gyermek egyéves kora után lehetővé teszik a teljes munkaidőben való munkavállalást a gyesen lévők számára. Ilyen módon a gyes teljesen elvesztette korábbi, kieső munkajövedelmet pótló szerepét, és egy „ornnehéz” családi pótlékká vált (Bálint–Köllő 2008).

Ezek a változások a családtámogatási rendszer kiadásainak szerkezetében is jelentkeztek. Miközben a készpénzes támogatásokra fordított összeg a GDP arányában nem változott (1999 óta 2,1–2,3% között alakul, *1. táblázat*), addig a családi pótlék súlya a 2005-ös 40%-ról 2006-ra 63%-ra növekedett, vagyis megközelítette az összes kiadás kétharmadát. Ez magába foglalja a megváltozott rendszeres gyermekvédelmi támogatás tételét is, amely a megváltozott rendszerben nem különül el a családi pótléktól. Ezzel párhuzamosan a családi adókedvezmény-kiadások aránya a korábbi 15–25%-os szintről (2001-ben 26%) 3%-ra csökkent. Más ellátások esetében nem figyelhetünk meg e tekintetben lényeges változást az elmúlt időszakban.

A magyar családtámogatási rendszer szerepe a jövedelemegyenlőtlenség és a szegénység alakulásában jól ismert. Ezt nagyrészt a több forrásból is rendelkezésre álló adatok (pl. Magyar Háztartás Panel, TÁRKI Háztartás Monitor, KSH Háztartás Költségvetési Felvétel (HKF), Változó Életkörülmények Adatfelvétel (VÉKA), továbbá más specifikus adatfelvételek) elérhetősége teszi lehetővé. Az irodalom elsősorban az ellátások célzottságára fókuszál. Tóth (2005; szerk. 2008) szerint a családi pótlék és az anyasági támogatások célzottsága a kilencvenes évek folyamán fokozatosan javult, azóta viszont lényegében stagnál. A családi adókedvezmény eloszlását célzó elemzések arra utalnak, hogy azt részben vagy egészben elsősorban a jövedelemeloszlás közepén és tetején elhelyezkedők érvényesítik (Darvas–Mózer 2004; Benedek–Firle–Scharle 2006). Az alacsony jövedelműek körében ugyanakkor az igénybevételt csökkenti az alacsony adózott jövedelem és az adójóváírás intézménye. A rendszeres gyermekvédelmi támogatás jövedelemvizsgálathoz kötött, ennek köszönhetően a célzottsága jó és a magas szegénységi kockázatú családokat is eléri, mégis az ellátás sok jogosulthoz nem jut el (Darvas–Mózer 2004; Benedek–Firle–Scharle 2006).

1. táblázat. A magyar családtámogatási rendszer ellátásaira fordított kiadások nagysága és szerkezete

Év	Összes kiadás (millió Ft)	Összes kiadás a GDP %-ában	A családtámogatási rendszer kiadásainak szerkezete (%)									
			Családi pótlék	Adókedvezmény	Rendszeres gyermekvédelmi támogatás*	Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás	Tes	Gyed	Gyes	Gyet	Anyasági támogatás	Összesen
1990	83 643	4,0	76,9	1,4	0,0	0,0	4,9	11,6	4,5	0,0	0,9	100,0
1991	108 101	4,5	76,0	1,9	0,0	0,0	4,9	11,1	5,4	0,0	0,7	100,0
1992	126 897	4,3	72,4	4,4	0,0	0,0	5,1	11,6	5,6	0,0	0,9	100,0
1993	146 496	4,1	70,3	4,6	0,0	0,0	5,5	11,8	5,7	0,6	1,5	100,0
1994	154 363	3,5	66,7	5,7	0,0	0,0	5,4	12,2	6,6	2,0	1,4	100,0
1995	147 292	2,6	68,0	0,0	0,0	0,0	5,5	13,8	7,6	3,6	1,4	100,0
1996	147 365	2,1	64,5	0,0	0,0	0,0	5,6	15,1	9,6	4,3	0,9	100,0
1997	161 182	1,9	65,3	0,0	0,0	0,0	3,7	7,9	16,7	5,4	1,0	100,0
1998	181 973	1,8	66,0	0,0	0,0	1,2	3,8	0,6	21,2	6,1	1,1	100,0
1999	236 103	2,1	55,8	15,3	0,0	0,9	3,3	0,0	18,8	4,9	0,9	100,0
2000	294 278	2,2	45,0	15,3	11,0	0,9	3,4	6,9	13,1	3,6	0,8	100,0
2001	353 259	2,3	37,9	26,1	8,4	0,7	3,5	8,4	11,1	3,1	0,7	100,0
2002	396 351	2,3	38,8	23,0	10,0	0,7	4,0	9,5	10,3	3,1	0,7	100,0
2003	427 757	2,3	40,9	19,4	9,3	0,6	4,7	10,7	10,4	2,9	1,1	100,0
2004	454 835	2,2	40,7	17,8	9,3	0,6	5,2	12,0	10,5	2,9	1,1	100,0
2005	474 080	2,2	40,3	16,5	9,4	0,6	5,7	12,9	10,6	2,9	1,1	100,0
2006	506 049	2,1	63,4	2,7	0,0	0,5	5,8	13,3	10,6	2,7	1,1	100,0

Forrás: KSH. Az adókedvezményekre vonatkozó adatok pedig a PM Jövedelemadók főosztály közlései.

Megjegyzés. Tes – terhességi gyermekágyi segély, gyed – gyermekgondozási díj, gyes – gyermekgondozási segély, gyet – gyermeknevelési támogatás.

*2001. január 1. és 2003. február 15. között kiegészítő családi pótlék, 2006-tól rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény. Az erre fordított kiadások a családi pótlék kiadások között jelennek meg. A rendszeres és rendkívüli gyermekvédelmi támogatás időszoraiért Sebők Csillát (KSH) illeti köszönet.

A szegénységnyhító hatás közvetlenebb mérőeszközeként használt visszavonási hatások vizsgálata azt mutatja.³ Gábos és Szivós (2006) eredményei szerint a gyermekek szegénysége – hipotetikusan – mintegy kétszerezére emelkedne Magyarországon a készpénzes családtámogatások hiányában.

Ennél lényegesen kevesebb a tudásunk arról, hogy a rendszer milyen teljesítményt nyújt a munka- és gyermekvállalás-ösztönzés területén. Bálint-Köllő (2008) elemzése a magyar kisgyermekes anyák európai összehasonlításban rendkívül alacsony foglalkoztatottságát nagymértékben a családtámogatási rendszer ellenösztönző hatásaihoz köti. Az elemzés megmutatja, hogy a munkaerőpiactól való hosszú távollét jelentős emberi tőke-vesztéséget okoz az anyák számára, kereseti hátrányuknak ez tehát fontos összetevője. Gábos, Gál és Kézdi (2008) tanulmánya a termékenység hatásokat vizsgálja. Eredményeik azt mutatják, hogy a támogatási rendszer hiányában a születések száma szignifikánsan alacsonyabb lett volna az elmúlt fél évszázadban Magyarországon. A szerzők azt is megállapították, hogy a hatás nagysága a harmadik gyermekig együtt növekszik a születés sorszámaival, a negyedik és magasabb sorszámú gyermekek esetében azonban ez a hatás már nem mutatható ki.

A következő pontban, a rendelkezésre álló legfrissebb adatok alapján megvizsgáljuk, hogy miként alakult a gyermekek szegénysége 2007-ben, milyen szerepet tölt be a családtámogatási rendszer a magyar gyermekes háztartások jövedelmei között, milyen rétegeloszlása van, és hogyan alakítja az ilyen háztartásokban élők relatív jövedelmi pozícióit. A 2000-es évet mindig viszonyítási pontként használjuk a legfrissebb adatok értékeléséhez.

4. A családok helyzete és a családtámogatási rendszer

A gyermekes családok helyzetét ebben a részben relatív jövedelmi helyzetük alapján, mindenekelőtt a szegénység kiterjedtségének mutatóival írjuk le. A

³ A készpénzes jóléti transzferek szegénységcsökkentő hatását egyéni szintű adatállományokon leggyakrabban a visszavonási hatások kiszámításával vizsgálják. Ekkor a szegénységi mutatókat nemcsak a háztartás összes rendelkezésre álló jövedelme mellett számítják ki, hanem az összes vagy specifikus jóléti transzferek nélkül számolt jövedelem esetében is, de az általános ráta számításakor használt szegénységi küszöb rögzítésével. Ez a módszer azonban csak hipotetikus eredményt adhat, hiszen a jóléti transzferek hiányában az emberek viselkedése is megváltozna, más döntéseket hoznának jövedelmük megszerzése érdekében, de nyilvánvalóan más lenne például a kormányzat adó- és járulékpolitikája is.

2–5. táblázatokban összefoglalt eredmények a 2001-es és 2007-es TÁRKI Háztartás Monitor vizsgálatain alapulnak.⁴

2. táblázat. Szegénységi ráta a teljes népességben és a gyermekek között, életkor és gyermekszám szerint, 2001 és 2007 (%)

	OECD2-skála		Egy főre jutó éves háztartási jövedelem					
	2000	2007	2000	2007				
Életkor								
0–3 éves	18,7	14,6	32,0	25,7				
4–9 éves	18,9	11,9	36,5	31,3				
10–14 éves	17,5	18,7	29,2	34,6				
15–20 éves	18,7	17,9	24,0	27,4				
Nem gyermek	11,7	11,7	12,5	13,0				
Gyermek-szám	Teljes népesség	Gyermekek	Teljes népesség	Gyermekek	Teljes népesség	Gyermekek	Teljes népesség	Gyermekek
Nincs gyermek	9,5	–	10,2	–	5,7	–	7,2	–
1 gyermek	14,5	15,6	12,4	12,3	17,5	18,0	17,2	16,2
2 gyermek	11,7	12,1	15,8	15,2	23,9	24,0	23,7	22,9
3+ gyermek	31,5	31,4	20,0	20,4	53,7	53,1	55,1	55,3
<i>Összesen</i>	<i>13,0</i>	<i>18,4</i>	<i>12,6</i>	<i>15,8</i>	<i>16,1</i>	<i>30,3</i>	<i>16,7</i>	<i>30,1</i>

Forrás: Saját számítások a TÁRKI Háztartás Monitor 2001 és 2007 alapján.

Megjegyzés: Számítási egység a háztartástag. Szegénységi küszöb: az egy fogyasztási egységre jutó mediánjövedelem 60%-a. A 18 év felettek közül csak a tanulókat vettük figyelembe.

Amennyiben az OECD2-skálát alkalmazzuk az ekvivalens jövedelem számításánál, azt látjuk, hogy 2000 és 2007 között a teljes népesség szegénysége nem változott, a szegénységi ráta mindkét időpontban 13% volt. A gyermekek szegénysége ezzel szemben – amint azt korábban már jeleztük (Gábos és Szivós 2008) – 2,6 százalékponttal csökkent (18,4%-ról 15,8%-ra) a jelzett

⁴ Mivel a 2001-es felvétel jövedeleméve 2000. április 1. és 2001. március 31. közé esik, a továbbiakban erre az időpontra a 2000-es évvel utalunk. A számítások során szegénységi küszöbként a mediánjövedelem 60%-át alkalmaztuk, az eredményeket pedig mind az OECD2-skála, mind pedig az egy főre jutó jövedelem alkalmazása mellett közöljük.

időszakban, ami elsősorban a 10 év alattiaknál bekövetkezett javulással van összefüggésben. Eszerint a 0–3 éveseknél 19%-ról 15%-ra, a 4–9 éveseknél pedig ugyancsak 19%-ról 12%-ra csökkent a szegénységi ráta (2. táblázat). Gyermekszám szerint vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az említett enyhe csökkenés döntően a három- vagy többgyermekeseknél következett be, ahol 31%-ról 20%-ra csökkent a szegénységi ráta. Nem tapasztalunk ehhez hasonló dinamikát, amennyiben az egy főre jutó jövedelmet alkalmazzuk a háztartás jövedelmi helyzetének megállapítására. Ekkor a teljes népesség körében a szegénységi ráta 2000-ben 16% volt, 2007-ben pedig 17%, míg a gyermekek körében tízből hárman voltak szegények mindkét időpontban. Az életkori bontás esetében viszont a szegénységi ráta csökkenése a 10 év alattiak körében is tapasztalható, ám a változás arányait tekintve gyengébb. Ezzel szemben a gyermekszám szerinti vizsgálat semmilyen lényeges változásról nem tanúskodik.

4.1. A családtámogatások súlya a gyermekes háztartások jövedelmeiben

A készpénzes családtámogatások a háztartások jövedelmeinek 5%-át tették ki 2007-ben, de a gyermekes háztartások esetében ez az arány értelemszerűen jóval magasabb, 14% (3. táblázat, alsó panel). Ugyanezek az arányok 2000-ben alacsonyabbak voltak: 3,7%, illetve 9,2% (3. táblázat, felső panel). Ez a különbség alapvetően abból fakad, hogy a családi adókedvezmény mértékét kérdőíves módszerrel nagyon nehéz azonosítani, így a számítások alapjául szolgáló adatfelvétel nem is tett erre kísérletet, sem 2000-ben, sem 2007-ben. Míg azonban 2007-ben ez a tétel jelentéktelen volt, addig 2000-ben – a makrokiadások alapján – nemcsak a második legnagyobb tétel volt a családtámogatásokon belül, de a bevezetése óta eltelt közel húsz évben ekkor érte el a legmagasabb relatív kiadási szintet (26%) (lásd 1. táblázat).

A magyar családtámogatási rendszer ellátásai alapvetően két ismérv mentén differenciáltak: a gyermek születési sorszáma és életkora szerint, ugyanakkor e tekintetben másik két paramétert, a szülők számát és a gyermek egészségi állapotát is megemlíthetjük. Amennyiben a gyermekes családokat gyermekszám szerint megkülönböztetjük, láthatjuk hogy az egygyermekesek körében a támogatások csupán 8,5%-ot tesznek ki, a három- és többgyermekesek jövedelmei között azonban arányuk már 28%: kétszer nagyobb nemcsak a gyermekesek, hanem a kétgyermekesek átlagánál is. Ugyancsak eltéréseket tapasztalhatunk a családban nevelt gyermekek életkora szerint is.

3. táblázat. A családtámogatások aránya a háztartások jövedelmei között különböző háztartástípusokban, 2000 és 2007 (az összes éves háztartásjövedelem százalékában)

Családtámogatások	Összes háztartás	Gyermekek háztartások	1 gyermekkel	2 gyermekkel	3+ gyermekkel	0-3 éves	4-9 éves	10-14 éves	15-20 éves
2000									
(1) Családi pótlék	2,0	4,8	2,6	5,1	10,9	5,6	6,6	6,1	4,5
(2) Rendszeres gyermekvédelmi támogatás	0,4	0,9	0,4	0,6	3,9	1,4	1,6	1,5	1,0
(3) Terhességi gyermekágyi segély	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,5	0,1	0,0	0,0
(4) Gyed	0,5	1,1	0,8	1,6	1,0	5,2	1,1	0,5	0,2
(5) Gyes	0,7	1,8	1,6	1,6	2,7	6,6	2,4	0,7	0,2
(6) Gyet	0,2	0,4	0,1	0,1	2,4	0,4	0,9	0,8	0,5
Gyermektámogatások (1-2)	2,3	5,8	2,9	5,7	14,8	7,0	8,2	7,7	5,5
Anyasági ellátások (3-6)	1,4	3,4	2,7	3,3	6,3	12,7	4,4	2,0	1,0
Családtámogatások összesen (1-6)	3,7	9,2	5,6	9,0	21,1	19,7	12,6	9,7	6,5
2007									
(1) Családi pótlék	3,3	9,1	5,2	9,8	19,8	10,1	11,7	11,9	9,4
(2) Rendszeres gyermekvédelmi támogatás	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,2	0,1
(3) Terhességi gyermekágyi segély	0,2	0,5	0,6	0,6	0,3	2,0	0,2	0,3	0,1
(4) Gyed	0,6	1,8	1,8	1,8	1,6	6,7	1,2	0,4	0,5
(5) Gyes	0,5	1,5	0,7	1,9	3,4	4,4	2,1	1,3	0,4
(6) Gyet	0,1	0,3	0,0	0,0	1,8	0,3	0,6	0,6	0,4
(7) Anyasági támogatás	0,1	0,3	0,1	0,2	1,0	0,9	0,5	0,2	0,1
(8) Egyéb, gyermekhez kapcsolódó ellátás	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,3	0,2
Gyermektámogatások (1-2)	3,4	9,2	5,2	9,9	19,9	10,1	11,8	12,1	9,4
Anyasági ellátások (3-7)	1,6	4,4	3,2	4,5	8,0	14,2	4,6	2,8	1,5
Családtámogatások összesen (1-8)	5,0	13,8	8,5	14,7	28,2	24,5	16,5	15,2	11,1

Forrás: Saját számítások a TÁRKI Háztartás Monitor 2001 és 2007 alapján.

Megjegyzés: Számítási egység a háztartás. A 18 év felettiek közül csak a tanulókat vettük figyelembe.

Az anyasági támogatások miatt a kisgyermek (0–3 éves) jelenléte magasabb támogatási súllyal párosul, így az ilyen háztartások összes jövedelmének egynegyede származik valamilyen készpénzes családtámogatásból. Az idősebb gyermekek esetében ez a mutató nem különbözik jelentősen a gyermekek átlagától, de az életkor előrehaladtával értéke valamelyest csökken.

A családtámogatásokon belül a családi pótlék jelenti a gyermekes háztartások legfontosabb „bevételét”. 2007-ben összes jövedelmük 9%-a származott családi pótlékból, 4,4%-a pedig különböző anyasági támogatásokból. Ez utóbbin belül a legnagyobb tétel a gyed (1,8%), ezt követi a gyes (1,5%). Hét évvel korábban, 2000-ben – az adókedvezmény szerepe miatt – a családi pótlék súlya számottevően alacsonyabb volt a jövedelmek között (4,8%), az anyasági támogatásoknál azonban az eltérés nem ennyire jelentős (3,4% a 4,4%-kal szemben).

Az egyes ellátások arányának eltéréseit a háztartásban élő gyermekek száma szerint döntően a családi pótlék határozza meg: míg az egy gyermeket nevelő háztartások jövedelmeinek 5%-a, addig a három- és többgyermekesek jövedelmeinek egyötöde származik ebből a támogatási formából 2007-ben. Ugyancsak jelentős gyermekszám szerinti eltéréseket mutat a gyes is, hiszen az egygyermekesek jövedelmeinek kevesebb mint 1%-át, a három- és többgyermekesekének azonban már több mint 3%-át teszi ki. A másik nagyobb tétel, a gyed esetében nincs érdemleges eltérés az arányokban. Más a helyzet, amennyiben a legkisebb gyermek életkora szerint különböztetjük meg a háztartásokat. Ekkor a családi pótlék súlyában alig van eltérés, míg az anyasági támogatások szerepe a kisgyermeket nevelő háztartások jövedelmei között jelentős, olyannyira hogy meghaladja a családi pótlék és a rendszeres gyermekvédelmi támogatás együttes arányát. Az arányok tekintetében egyik dimenzió mentén sem tapasztalható jelentős változás a megfigyelt időpontok között.

4.2. A családtámogatások eloszlása

Az előzőekben már láthattuk, hogy a magyar családtámogatási rendszer készpénzes ellátásai közül a családi pótlék és az anyasági ellátások célzottsága az 1990-es években fokozatosan javult, vagyis az összes kiadás egyre nagyobb része jutott az alsó jövedelmi kvintilisbe (Tóth szerk. 2008). Másik oldalról közelítve azonban, azt mondhatjuk, hogy a gyermekszegénység növekedésével együtt egyre nőtt a gyermekes háztartásokban élők aránya az alsó jövedelmi ötödben, és így javulhatott az ellátás célzottsága. Az ezredforduló óta a

célzottság javulása megállt, az alsó ötöd részesedése lényegében nem változott.

A 4. táblázatba foglalt eredményeink némileg árnyalják ezt a képet. A 2000 és 2007-es eloszlások összehasonlítása nyomán látható, hogy mind az OECD2-skálával számolt ekvivalens jövedelem, mind pedig az egy főre jutó jövedelem mellett a családi pótlék célzottsága enyhén romlott: az alsó kvintilis részesedése 28,5%-ról 25,1%-ra (ekvivalens jövedelem), illetve 41,5%-ról 36,7%-ra (egy főre jutó jövedelem) csökkent.⁵ Megfigyelhetjük azonban azt is, hogy az alsó ötödon belül a két tized részesedése jelentősen megváltozott. Míg 2000-ben – az OECD2-skálával számolt ekvivalens jövedelem használatkor – az alsó decilishez ért el az összes kiadás közel egyötöde, a másodikba pedig egytizede, addig 2007-re az alsó tized már csak 10%-kal, a második viszont több mint 14%-kal részesült, és enyhén megnőtt a 3–4. decilisek részesedése is. Ezzel párhuzamosan azonban csökkent a felső decilisek részesedése. Csökkent továbbá az alsó és felső öt decilis részesedésének egymáshoz viszonyított aránya is, tehát egy nagyon enyhe eltolódás történt a magasabb jövedelemmel rendelkezők irányába (lásd a 4. táblázatban szereplő eloszlási mutatót). Amennyiben tehát az OECD2-skálával számított ekvivalens jövedelmet vesszük figyelembe, összességében egy enyhe torlódási folyamatot figyelhetünk meg az eloszlás középe irányába ebben az időszakban.

Más a helyzet azonban akkor, ha az egy főre jutó háztartásjövedelemmel kalkulálunk. Amint a 4. táblázat alsó panelja mutatja, ekkor az előbb bemutatottaktól valamelyest eltérő folyamat rajzolódik ki. Bár, mint láttuk az alsó kvintilis részesedés csökkent 2000 és 2007 között, sőt a felső kvintilis is, a családi pótlék kiadásainak számottevő része a 3. és 4. decilis felé torlódott, melynek nyomán az alsó és felső öt decilis közötti részesedési arány számottevően növekedett ebben az időszakban. Mivel a családi pótlék alanyi jogú juttatás, tehát minden gyermek azonosan, azonos összeggel részesedik belőle, eloszlását alapvetően a gyermekes háztartásokban élők más jövedelmeinek és a háztartásszerkezet változásának a jövedelmi helyzettel való kapcsolata határozza meg. Részben ez figyelhető meg a gyermekes háztartásokban élők szegénységének alakulásában is, mely 2000 és 2007 között összességében csökkent, mindenekelőtt a 10 év alatti és a három és több gyermeket nevelők körében (2. táblázat). A megfigyelt változashoz emellett hozzájárulhatott más, például az adatfelvétellel vagy a mintamegvalósulással kapcsolatos probléma is.

⁵ Számításai során Tóth 0,73-as kitevővel számolt ekvivalens jövedelmet használt, ez lehet a trendek közötti nem jelentős eltérés oka (Tóth 2005).

4. táblázat. A családtámogatások eloszlása az OECD2-skálával számolt ekvivalens jövedelmek és az egy főre jutó jövedelmek alapján számított decilisek között 2000–2007 (%)

Jövedelmi decilisek	Családi pótlék		Anyasági támogatások		Családtámogatások összesen	
	2000	2007	2000	2007	2000	2007
OECD2-skálával számított ekvivalens jövedelem						
1. decilis	18,3	10,7	13,3	8,9	16,4	10,1
2. decilis	10,2	14,4	10,8	11,1	10,4	13,3
3. decilis	9,5	10,9	10,4	6,7	9,8	9,5
4. decilis	10,7	11,4	12,3	12,6	11,3	11,7
5. decilis	9,5	9,7	11,1	7,8	10,1	9,2
6. decilis	6,5	10,8	8,3	14,8	7,2	12,1
7. decilis	9,8	9,6	9,9	10,7	9,8	9,9
8. decilis	6,8	8,5	10,5	11,5	8,2	9,7
9. decilis	9,2	7,5	9,8	6,2	9,4	7,1
10. decilis	9,5	6,5	3,6	9,7	7,4	7,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Eloszlási mutató</i>	<i>1,39</i>	<i>1,33</i>	<i>1,37</i>	<i>0,89</i>	<i>1,38</i>	<i>1,16</i>
Egy főre jutó jövedelem						
1. decilis	23,7	17,0	19,6	16,4	22,2	16,6
2. decilis	17,8	19,7	20,0	11,7	18,6	17,1
3. decilis	9,4	15,4	9,3	17,3	9,4	15,9
4. decilis	9,1	12,1	12,8	15,0	10,5	13,0
5. decilis	9,0	9,4	8,2	9,5	8,7	9,6
6. decilis	6,9	8,0	8,3	7,3	7,4	7,7
7. decilis	5,0	5,7	8,4	9,5	6,2	7,1
8. decilis	6,9	4,9	4,7	3,9	6,1	4,6
9. decilis	5,3	4,4	6,4	7,2	5,7	5,3
10. decilis	6,9	3,3	2,4	2,1	5,2	2,9
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Eloszlási mutató</i>	<i>2,23</i>	<i>2,79</i>	<i>2,32</i>	<i>2,33</i>	<i>2,26</i>	<i>2,62</i>

Forrás: Saját számítások a TÁRKI Háztartás Monitor 2001 és 2007 alapján.

Megjegyzés: Számítási egység a háztartástag. A 18 év felettiek közül csak a tanulókat vettük figyelembe. Az eloszlási mutató az alsó és a felső öt decilis részesedésének arányát mutatja.

Az anyasági támogatások esetében is a célzottság romlását figyelhetjük meg a vizsgált időszakban, mely azonban egyrészt lényegesen erőteljesebb, másrészt valamelyest más mintát követő folyamat volt, mint a családi pótléké. Míg az alsó kvintilis részesedése csökkent, addig a felsőé növekedett, és a deciliseken belül egyértelműen a magasabb sorszámú decilisek irányába történt átrendeződés. Így, az OECD2-skálával számított ekvivalens jövedelem használata mellett, 2000-ben az anyasági támogatásokra fordított kiadások 43%-a a felső öt decilisben élők jövedelmét növelte, ugyanez az arány 2007-ben már 53% volt. Az ellátások erős életkori profilja miatt ez azt jelenti, hogy a három éves és fiatalabb gyermekekkel együtt élők felfelé mozdultak el a jövedelemeloszláson belül ebben az időszakban. Ezt részben magyarázhatja a 2000-ben visszaállított gyed eloszlási mintája, mely megállapítási szabályainál fogva inkább a középső és felső decilisekben jelenhet meg. Az *1. táblázat* jól mutatja, hogy a 2000-es relatíve alacsony kiadási szint 2006-ra megkétszereződött. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy ez a trend egyáltalán nem tükröződik vissza azokban az eredményekben, melyeket az egy főre jutó jövedelem használatakor kaptunk. Utóbbi esetben ugyanis a fenti *4. táblázatban* feltüntetett eloszlási mutató szerint a mediánjövedelem alatt és felett élőkhöz eljutó anyasági támogatás-arány nem változott 2000 és 2007 között, jóllehet az alsó kvintilis részesedése csökkent.

4.3. A családtámogatások szegénységcsökkentő hatása

A családtámogatások visszavonási hatásaira vonatkozó eredményeinket az *5. táblázatban* foglaltuk össze, a gyermek életkora és a háztartásban nevelt gyermekek száma szerint is. Az egyes cellákban szereplő értékek azt mutatják meg, hogy családtámogatások hiányában az adott részcsoporthoz tartozók körében hány százalékkal lenne magasabb a szegénységi ráta, mint az összes jövedelem figyelembe vétele mellett.

5. táblázat. A családtámogatások visszavonási hatása a teljes népességben és a gyermekek között, életkor és gyermekszám szerint, 2000 és 2007 (%)

	OECD2-skála		Egy főre jutó éves háztartás jövedelem					
	2000	2007	2000	2007				
Életkor								
0–3 éves	92,9	165,6	62,5	112,1				
4–9 éves	82,6	159,7	24,2	48,0				
10–14 éves	59,1	94,9	21,1	39,7				
15–20 éves	26,3	64,2	19,0	35,9				
Nem gyermek	27,9	37,9	24,3	33,8				
Gyermekszám								
	Teljes népesség	Gyermekek	Teljes népesség	Gyermekek	Teljes népesség	Gyermekek	Teljes népesség	Gyermekek
Nincs gyermek	2,7	–	1,8	–	6,1	–	1,3	–
1 gyermek	33,3	32,8	64,4	58,9	40,8	39,7	54,7	55,2
2 gyermek	83,3	82,2	74,9	76,0	32,9	31,8	74,5	74,0
3+ gyermek	64,7	65,5	180,9	179,7	20,6	21,4	36,8	36,8
<i>Összesen</i>	<i>37,7</i>	<i>62,0</i>	<i>57,1</i>	<i>110,8</i>	<i>26,1</i>	<i>28,1</i>	<i>40,7</i>	<i>51,8</i>

Forrás: Saját számítások a TÁRKI Háztartás Monitor 2001 és 2007 alapján.

Megjegyzés. Számítási egység a háztartástag. A 18 év felettek közül csak a tanulókat vettük figyelembe. Az egyes cellákban szereplő értékek azt mutatják meg, hogy családtámogatások hiányában az adott részcsoporthoz tartozók körében hány százalékkal lenne magasabb a szegénységi ráta, mint az összes jövedelem figyelembe vétele mellett.

Eredményeinket két fő állítás segítségével foglalhatjuk össze. Egyrészt, a családtámogatások visszavonási hatása javult 2000 és 2007 között, tehát a későbbi időpontban ezek jelenléte nagyobb mértékben csökkentette a gyermekek és a gyermekek szegénységét egyaránt. Az OECD2 ekvivalencia skálát figyelembe véve, a készpénzes családtámogatások nélkül 2000-ben a teljes népesség körében a szegénység 38%-kal, 2007-ben pedig 57%-kal lett volna magasabb. A gyermekeket vizsgálva ezek az arányok természetesen magasabbak: 2000-ben 62%, 2007-ben pedig 111%. Életkor szerint a legjelentősebb hatás a kisgyermek (0–3 évesek) körében jelentkezik, döntően az anyasági támogatások jelenléte miatt, de 2007-ben az OECD2-skálával számolt adatok között a 4–9 évesek körében is nagyon magas. A gyermekszám szerinti vizsgálat azt mutatja, hogy a kétgyermekes háztartásban élők körében

a visszavonási hatás nagysága alig változott (OECD2-skálával számítva 2000-ben 82%, 2007-ben 75%), minden más esetben azonban a változás szignifikáns.

Másrészt azt is megállapíthatjuk, hogy a visszavonási hatás mértéke függ a fogyasztási egység megválasztásától. A visszavonási hatás gyengébb az egy főre jutó jövedelem használatakor. Így például 2007-ben a készpénzes családtámogatások hiányában az OECD2-skálával becsült szegénységi ráta a gyermekek körében 111%-kal, az egy főre jutó jövedelem mellett azonban csak 52%-kal lett volna magasabb.

5. Összegzés

A családtámogatási rendszer inkább tekinthető közösségi emberi tőke-beruházásnak, mint egyszerűen csak a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem eszközének. Ebben a tágabb összefüggésben, a családtámogatások négy módon is segíthetik az emberi tőke-felhalmozást: a gyermekvállalás, az anya munkavállalása és a gyermek kognitív és érzelmi fejlődésének ösztönzése révén, valamint a gyermekszegénység csökkentésével. E négy terület jól elkülönül ugyan, ám a köztük lévő átváltási hatások, a döntések egyidejűsége és a hatásmechanizmusok összetettsége miatt egyben össze is kapcsolódnak. Amennyiben tehát a rendszerben változás történik, az mindegyik területen kifejti hatását – függetlenül a beavatkozás céljától.

A magyar családtámogatási rendszer, a gyermekekhez kötött pénzbeli és természetbeni juttatások, szolgáltatások rendszere meglehetősen szerteágazó. Összetétele az 1990-es évek elején kialakult állapotot tükrözi, ám 2006. január 1-jétől több lényeges változás is jelentkezett. A családi adókedvezmény és a rendszeres gyermekvédelmi támogatás súlya jelentősen csökkent, míg a családi pótlék gyermekenkénti összege kétszeresére emelkedett. Ennek eredményeként, a készpénzes támogatásokon belül a családi pótlék súlya a 2005-ös 40%-ról 2006-ra 63%-ra növekedett. A gyēs folyósításának új szabályai lehetővé teszik a gyermek egyéves kora után a gyēsben lévő teljes munkaidőben való munkavállalását.

A magyar családtámogatási rendszer szerepe a jövedelemegyenlőtlenség és a szegénység alakulásában jól ismert. A korábbi vizsgálatok szerint a családi pótlék és az anyasági támogatások célzottsága a kilencvenes évek folyamán fokozatosan javult, majd azt követően lényegében stagnált. Az utóbbi években a családi pótlékre fordított kiadások enyhe torlódását figyelhetünk meg az eloszlás közepe irányába, ám ezen belül a magasabb részesedésű decilisek sorszáma jelentősen függ a fogyasztási egység megválasztásától. A

legfrissebb eredmények azt mutatják, hogy az anyasági támogatások célzottsága romlott az elmúlt években. Az alsó kvintilis részesedése csökkent, és a felsőé növekedett, a deciliseken belül pedig egyértelműen a magasabb sorszámmú decilisek irányába történt átrendeződés.

Meglehetősen keveset tudunk azonban a rendszer teljesítményéről más területeken. Bizonyosnak látszik azonban, hogy a magyar kisgyermekes anyák európai összehasonlításban rendkívül alacsony foglalkoztatottsága nagymértékben köthető a családtámogatási rendszer ellenősztönző hatásaihoz, továbbá hogy a támogatási rendszer hiányában a születések száma szignifikánsan alacsonyabb lett volna az elmúlt fél évszázadban Magyarországon. A családtámogatások különböző területeken kifejtett hatásának komplex vizsgálata további elemzést, és nem utolsósorban a kutatási célnak megfelelő adatforrásokat igényel.

IRODALOM

- Ahn, N. – P. Mira 2002: A note on the changing relationship between fertility and female employment rates in the developed countries. *Journal of Population Economics*, vol. 15, no. 4, 667–682. p.
- Apps, P. – R. Rees 2001: Fertility, female labor supply and public policy. IZA DP No. 409.
- Bálint M. – Köllő J. 2008: A gyermeknevelési támogatások munkaerő-piaci hatásai. *Esély*, 1. sz. 3–27. p.
- Bardone, L. – A-C. Guio 2005: In-work poverty. *Statistics in focus, Population and Social Conditions*, 5/2005. Eurostat.
- Barnett, R. C. – L. Lundgren 1998: Dual-earner couples and the decision to work less: A conceptual model. *Community, Work and Family*, no. 1, 273–295. p.
- Becker, G. S. 1981: *A treatise on family*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Benedek D. – Firlé R. – Scharle Á. 2006: A jóléti újraelosztás mértéke és hatékonysága. PM Kutatási Füzetek 17. Budapest: Pénzügyminisztérium.
- Björklund, A. 2007: Does a family-friendly policy raise fertility levels? Swedish Institute for European Policy Studies, Report No. 3, Stockholm: SIEPS.
- Blyton, P. – B. Blunsdon – K. Reed – A. Dastmalchian 2006: *Work-life integration international perspectives on the balancing of multiple roles*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bradbury, B. 2003: *Child poverty: a review*. Policy Research Paper No. 20. Commonwealth of Family and Community Services.
- Bradbury, B. – M. Jantti 2001: Child poverty across the industrialised world: evidence from the Luxembourg Income Study. In: Vleminckx, K. – T. Smeeding eds. 2001: *Child well-being, child poverty and child policy in modern nations*. Bristol, UK: The Policy Press. 11–32. p.
- Chen, W. H. – M. Corak 2005: Child poverty and changes in child poverty in rich countries since 1990. Luxembourg Income Study Working Paper Series, WP No. 405.
- Crompton, R. – C. Lyonette 2006: Work-life 'balance' in Europe. *Acta Sociologica*, vol. 49, 379–393. p.
- Darvas Á. – Mózer P. 2004: Kit támogassunk? *Esély*, 2004/6. 64–100. p.
- D'Addio, A. C. – M. M. d'Ercole 2005: Trends and determinants of fertility rates: the role of policies. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 27. Paris: OECD.

- Del Boca, D. – R. Aaberge – U. Colombino – J. Ermisch – M. Francesconi – S. Pasqua – S. Strom 2003: Labour market participation of women and fertility: The effect of social policies. Paper presented at the FRDB CHILD Conference. Alghero, June 2003.
- Engelhardt, H. – A. Prskawetz 2002: On the changing correlation between fertility and female employment over space and time. MPIDR Working Paper 2002-052. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research.
- Engelhardt, H. – T. Kögel – A. Prskawetz 2004: Fertility and women's employment reconsidered: A macro-level time-series analysis for developed countries, 1960–2000. *Population Studies*, vol. 58, no. 1, 109–120. p.
- EU 2008: EU Task-Force on Child Poverty and Child Well-Being 2008: Child poverty and child well-being in the EU. Current status and way forward. Brussels: European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Social Protection Committee.
- Förster, M. – M. M. d'Ercole 2005: Income distribution and poverty in OECD countries in the second half of the 1990s. OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 22. Paris: OECD.
- Frazer, H. – E. Marlier 2007: Tackling child poverty and promoting the social inclusion of children in the EU. Key lessons. Synthesis report. Independent overview based on the 2007 first semester national reports of national independent experts on social inclusion. ÖSB Consulting, CEPS/INSTEAD, IES.
- Gábos A. 2000: Családok helyzete és családtámogatások a kilencvenes években. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. szerk.: Társadalmi Riport 2000. Budapest: TÁRKI, 99–124. p.
- Gábos, A. 2007: Policies for reducing child poverty: a review of the literature. In: Network on Social Inclusion and Income Distribution: European Observatory on the Social Situation (SSO). Research paper on child poverty and ethnic minorities.
- Gábos, A. – R. I. Gál – G. Kézdi 2008: Fertility effects of the pension system and other intergenerational transfers. In: R. I. Gál – I. Iwasaki – Zs. Széman eds.: Assessing intergenerational equity. Budapest: Akadémiai Kiadó, 171–186. p.
- Gábos A. – Szivós P. 2006: A gyermekszegénység néhány jellemzője Magyarországon. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. szerk.: Társadalmi Riport 2006. Budapest: TÁRKI, 204–228. p.
- Gábos A. – Szivós P. 2008: Lent és még lejjebb: jövedelmi szegénység. In: Szivós P. – Tóth I. Gy. szerk.: Köz, teher, eloszlás. TÁRKI Monitor Jelentések 2008. Budapest: TÁRKI, 39–60. p.
- Gauthier, A. H. – J. Hatzius 1997: Family benefits and fertility: An econometric analysis. *Population Studies* no. 51, 295–306. p.
- Greenhaus, J. H. – N. J. Beutell 1985: Source of conflict between work and family roles. *Academy Management Review*, vol. 10, 77–88. p.
- Hoelscher, P. 2004: A thematic study using transnational comparisons to analyse and identify what combination of policy responses are most successful in preventing and reducing high levels of child poverty. Final report. EC DG EMPL.
- Ignits Gy. – Kapitány B. 2006: A családtámogatások alakulása: célok – eszközök. *Demográfia*, 49. évf. 4. sz. 383–401. p.
- Jaumotte, F. 2003: Female labour force participation: Past trends and main determinants in OECD countries. Economics Department Working Papers. No. 376. Paris: OECD.
- Kögel, T. 2004: Did the association between fertility and female employment within OECD countries really change its sign? *Journal of Population Economics*, vol. 17, no. 1, 45–65. p.
- Kögel, T. 2006: An explanation of the positive correlation between fertility and female employment across Western European countries. Discussion paper series of Department of Economics, Loughborough University, No. 2006_11.

- McKernan, S-M. – C. Ratcliffe 2002: Transition events in the dynamics of poverty. Washington D.C.: The Urban Institute. September 2002.
- Micklewright, J. – K. Stewart 1999. Is the well-being of children converging in the European Union? *The Economic Journal*, vol. 109, no. 459, 692–714. p.
- Reynolds, J. 2004: When too much is not enough: Actual and preferred work hours in the United States and abroad. *Sociological Forum*, vol. 19, no. 1, 89–120. p.
- Rijswijk, K van – M. H. J. Bekker – Ch. G. Rutte – M. A. Croon 2004: The relationships among part-time work, work-family interference, and well-being. *Journal of Occupational Health Psychology*, vol. 9, no. 4, 286–295. p.
- Rindfuss, R. R. – K. B. Guzzo – S. P. Morgan 2003: The changing institutional context of low fertility. *Population Research and Policy Review*, vol. 22, 411–438. p.
- Sleebos, J. E. 2003: Low fertility rates in OECD countries: facts and policy responses. OECD Social, Employment and Migration Working papers No. 15.
- Solera, C. 2001: Income transfers and support for mothers' employment: The link to family poverty risks. In: Vleminckx, K. – T. Smeeding eds. 2001: *Child well-being, child poverty and child policy in modern nations*. Bristol, UK: The Policy Press, 459–484. p.
- Sutherland, H. 2001: Reducing child poverty in Europe: what can static microsimulation tell us? EUROMOD Working Paper Series. WP No. EM5/01.
- UNICEF 2005: Child poverty in the rich countries 2005. Report card No. 6. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- UNICEF 2007: Child poverty in perspective 2007: An overview of child well-being in rich countries. Innocenti Report Card 7. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- Tóth I. Gy. 2005: Jövedelemeloszlás. A gazdasági rendszerváltástól az uniós csatlakozásig. Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó.
- Tóth I. Gy. szerk. 2008: TÁRKI-UniCredit Európai Társadalmi Jelentés. Budapest: TÁRKI Alapítvány.
- Tijdens, K. G. 2002: Gender role and labour use strategies: Women's part-time work in the European Union. *Feminist Economics*, vol. 8, no. 1, 77–99. p.
- Vleminckx, K. – T. Smeeding eds. 2001: *Child well-being, child poverty and child policy in modern nations*. Bristol, UK: The Policy Press.
- Waldfoegel, J. – J. Higuchi – M. Abe 1998: Maternity leave policies and women's employment after childbirth: Evidence from the United States, Britain and Japan. CASE paper No. 3. London: Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics.
- Whiteford, P. – W. Adema 2007: What works best in reducing child poverty: A benefit or work strategy? OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 51. Paris: OECD.